

Is culturele omnivoriteit op haar retour?

Eindwerkstuk over cultuurconsumptie onder hoogopgeleide jongeren

Naam: Dewy van Soeren

Studentnummer: 3690474

Cursusjaar: 2012 / 2013 – blok 4

Datum van voltooiing: 15 augustus 2013

Begeleider: Liesbeth Groot Nibbelink

Tweede lezer: Frank de Glas

Eindwerkstuk: BA Theater-, Film- en Televisiewetenschap

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Voor u ligt mijn eindwerkstuk ter afsluiting van de bachelor opleiding Theater-, Film- en Televisiewetenschap. Hiermee is er een einde gekomen aan ruim twee maanden onderzoek naar cultuurconsumptie onder jongeren. Een periode die niet geheel vlekkeloos is verlopen, maar uiteindelijk zeer leerzaam is geweest.

Mijn dank gaat uit naar Liesbeth Groot Nibbelink. Haar vermogen om goede moed in te spreken werkte als motivatie om verder te schrijven. Bedankt voor de feedback, de grote hoeveelheid aan mailtjes en de flexibiliteit omtrent deadlines – samen zijn we eruit gekomen.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar Ivar Winkel voor eindeloze liefde, steun en het bereiden van maaltijden op dagen met een deadline. Zonder hem zou ik ondertussen niet alleen gestresst, maar vooral verhongerd zijn. Mijn ouders, voor hun vermogen tot het relativeren van hun chagrijnige dochter en mijn vriendin en mede-scriptieschrijver Marieke van den Berg – ‘gedeelte smart is halve smart’ is hierop geheel van toepassing.

Dewy van Soeren

Augustus, 2013

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding	4
Hoofdstuk 2: Culturele omnivoriteit	
2.1 Theoretische verkenning van het begrip culturele omnivoriteit.....	8
2.2 Het ontstaan en de ontwikkeling van culturele omnivoriteit.....	8
2.3 De krachten achter de ontwikkeling van culturele omnivoriteit.....	10
Hoofdstuk 3: Culturele omnivoriteit onder jongeren	
3.1 De huidige situatie omtrent culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide jongeren.....	14
3.2 Verklaringen voor de status quo van culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide jongeren.....	22
3.3 Toen & nu: een vergelijking van de oorzaken.....	26
Hoofdstuk 4: Conclusie	29
Literatuurlijst.....	31

Hoofdstuk 1: Inleiding

“Populariteit traditionele kunst staat onder druk!” kopt het Nederlands Dagblad op 7 mei 2013. Traditionele kunstvormen zoals beeldende kunst, klassieke muziek en toneel, zouden volgens deze krant minder de voorkeur genieten omdat jongeren geen interesse (meer) hebben in dergelijke kunst. Aan de hand van een rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) beweert de journalist van het Nederlands Dagblad dat oudere mensen meer belangstelling hebben voor traditionele cultuurvormen dan jongeren en dat deze desinteresse in de toekomst steeds verder toe zal nemen. In dit onderzoek ligt de nadruk op de vraag of de consumptie van traditionele cultuurvormen onder jongeren daadwerkelijk is afgenomen en of hun consumptiepatroon steeds eenzijdiger is geworden: consumeren hoogopgeleide jongeren hoofdzakelijk populaire cultuurvormen – zoals film en cabaret? En welke factoren liggen daaraan ten grondslag?

Het wetenschappelijk discours rondom cultuurconsumptie heeft zich tot nu toe voornamelijk gericht op het onderscheid tussen hoge en lage cultuur. Waar dit verschil in het begin van de 20^e eeuw sterk aanwezig is, wordt het consumeren van de eerdergenoemde hoge cultuur sinds de jaren zestig van de vorige eeuw steeds vaker gecombineerd met participatie aan lage cultuur, waartoe vormen als cabaret en popmuziek gerekend worden. Aan het vervagen van de differentiatie tussen hoog en laag culturaanbod zouden meerdere factoren ten grondslag liggen, zoals veranderingen in het onderwijsbeleid en aanpassingen in de samenleving (Janssen, 2005, 6). De gecombineerde cultuurconsumptie is vooral onder de hoogopgeleiden vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw sterk aanwezig. Herman Franke beschrijft dit als volgt in NRC Handelsblad:

“de allesvretende cultuurmens is (...) een goed opgeleide veertigplusser die naar Mozart en naar popmuziek luistert, die naar de opera maar af en toe ook naar een Endemol-musical gaat en die Homerus even weglegt omdat er op SBS een lekkere shitfilm begint.” (Franke, NRC Handelsblad, 14 april 2000)

In haar oratie *Het soortelijk gewicht van kunst in een open samenleving* vertaalt Janssen dit gedrag naar het begrip culturele omnivoor: een hoogopgeleide culturele alleseter die zowel traditionele als populaire cultuurvormen consumeert. Problematische begrippen, omdat ik mij er terdege van bewust ben dat de definitieve definitie van de begrippen hoge en lage cultuur tot op de dag vandaag nog niet gegeven zijn. In dit onderzoek is er voor gekozen om de termen traditioneel en populair – respectievelijk hoge en lage cultuur – die Janssen gebruikt te hanteren omdat dit onderzoek in het verlengde ligt van haar oratie.

Janssen maakt in haar publicatie onderscheid tussen twee soorten hoogopgeleiden: enerzijds de groep die vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw hun opleiding heeft genoten, anderzijds de nieuwe generatie hoogopgeleide jongeren anno 2005. Waar Janssen de eerste groep als rasechte culturele omnivoren bestempelt, trekt zij het bestaan van de tweede groep in twijfel. Conform met het artikel van het Nederlands Dagblad beweert Janssen in 2005 al dat deze tweede groep voornamelijk populaire en zelden traditionele cultuurvormen consumeert. Janssen stelt in haar oratie dan ook de vraag of culturele omnivoriteit in Nederland alweer op zijn retour is onder de nieuwe generatie hoogopgeleiden, omdat er door de eenzijdige interesse in populaire cultuur van gecombineerde cultuurconsumptie minder sprake zou zijn. Het antwoord op deze vraag laat zij in het midden (Janssen, 2005, 18). In dit eindwerkstuk wordt er onderzoek gedaan in het verlengde van Janssens oratie. **De centrale vraag in mijn betoog luidt: in hoeverre is culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide Nederlandse jongeren daadwerkelijk op haar retour?**

Waarom acht ik het relevant dit te onderzoeken? Hiervoor wil ik graag een uitstap maken naar de maatschappelijke noodzaak van cultuurparticipatie van de jeugd. Hierbij gaat het niet zozeer om het aanleren van normen en waarden omtrent kunst, maar om het kritisch leren omgaan met meerdere cultuurvormen. Men krijgt aandacht voor de vorm van cultuurproducten en de hieraan verbonden betekenis. Deze maatschappelijke noodzaak wordt cultiveren genoemd. Door cultivatie zijn jongeren in staat om bepaalde overgeleverde vormen van cultuurtraditie te verwerken. Niet alleen wordt hiermee traditie behouden, zij kan uiteindelijk weer een bron van cultuureducatie voor de volgende generatie vormen. In het onderwijs- en cultuurbeleid vormt het cultiveren van de leerling en cultuurconsument een belangrijk speerpunt. Toe-eigenen van bepaalde kunstvormen is de meest ideale vorm van cultiveren: iemand zal datgene

ontwikkelen wat hij zelf belangrijk acht. Het is daarom van belang dat onderwijs- en cultuurbeleid richt op de vraag welk soort cultuur relevant is voor de educatieve doelstelling, om vervolgens juist deze vorm aan te dragen voor het proces van cultivatie.

Naar mijn mening is het van belang om interesse te wekken voor verschillende vormen van cultuur. Het is van grote waarde dat de jeugd niet alleen participeert in populaire cultuurvormen, maar daarnaast interesse toont voor traditionele activiteiten omdat hierdoor de diversiteit van de Nederlandse cultuurtraditie behouden kan worden. Onderzoek naar de actuele status van cultuurparticipatiecijfers is dan ook noodzakelijk, omdat dit zorgt voor een representatie van het huidige consumptiepatroon onder hoogopgeleide jongeren (Scheck et al., 2001, 223).

Naast het proces van cultiveren acht ik onderzoek naar cultuurparticipatie onder hoogopgeleiden ook om een andere reden van groot belang. Brits onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat cultuurparticipatie een positieve impact heeft op persoonlijke ontwikkeling, sociale cohesie, gemeenschapsvorming, verbeelding en visie (Vos, 2003, 9). Naar mijn mening is het van belang dat de visie van het cultuurbeleid richt op het bereiken van deze positieve effecten. Kwantitatief onderzoek naar gegevens over cultuurparticipatie vormt een belangrijke bron van informatie. De rapporten van het SCP zijn hier een voorbeeld van. Met dit onderzoek hoop ik iets toe te kunnen voegen aan het kwantitatief onderzoek naar en het discours van cultuurparticipatie. Wat is de huidige situatie van het consumptiepatroon van hoogopgeleiden jongeren? Wat zijn de verklaringen achter de cijfers van cultuurparticipatie?

Dit eindwerkstuk is het resultaat van een literatuuronderzoek naar wetenschappelijke publicaties over culturele omnivoriteit en cultuurconsumptie. In mijn betoog zal ik ten eerste ingaan op culturele omnivoriteit als theoretisch begrip, de ontwikkeling van het omnivore smaakpatroon en de krachten achter deze ontwikkeling aan de hand van de oratie van Janssen. Met deze achtergrondkennis verschuift de focus in het tweede gedeelte van mijn betoog naar culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide jongeren. Ik ga op zoek naar verklaringen voor de huidige situatie en sluit dit gedeelte af met een antwoord op de vraag in hoeverre deze verklaringen te vergelijken zijn met de krachten die Janssen in haar oratie uiteenzet. Mijn betoog eindigt met een samenvatting van mijn bevindingen over eenzijdige cultuurconsumptie van populaire cultuur onder hoogopgeleide jongeren.

Hoofdstuk 2: Culturele omnivoriteit

2.1 Theoretische verkenning van het begrip culturele omnivoriteit

De term omnivoor kan vrij vertaald worden als ‘alleseter’: een omnivoor dier eet zowel plantaardig als dierlijk voedsel. De omnivoor beweegt zich door het culturele landschap en consumeert zowel hoge als lage cultuurvormen (Peterson & Simkus, 1992, 169).

Changing highbrow taste: From Snob to Omnivore is een onderzoek uit 1996 van Peterson & Kern waarin dit begrip een belangrijke rol speelt. In het verlengde van *La Distinction*, een publicatie van Pierre Bourdieu uit 1979, doen Peterson en Kern verslag van hun onderzoek naar het verband tussen sociale status en muziekvoorkeuren. In het verlengde van de visie van Bourdieu is hun verwachting dat sociale status van de elitaire klasse gebonden is aan muziekvoorkeuren: hoge status bewerkstelligt een voorkeur voor opera. Het tegendeel wordt bewezen: de hoogopgeleide elitegroep – door Peterson & Kern bestempeld als de *snobs* – hebben wel degelijk interesse in populaire muziekvormen. Zowel in dit onderzoek uit 1996, als in onderzoek van Peterson uit 1997, wordt de term *cultural omnivore* gebruikt om deze ‘nieuwe versie’ van *snobs* aan te duiden (Peterson, 1997,75). Peterson en Kern definiëren dit begrip als een hooggeschoolde consument van zowel hoge als lage cultuurvormen. De *omnivore* moet volgens hen gezien worden als een *allrounder*. Iemand die zich makkelijk aanpast aan verschillende situaties en verschillende gezelschappen. De culturele omnivoor breekt met het louter klassengebonden consumeren en verschilt in de manier waarop smaak een afspiegeling zou moeten zijn van de klasse waartoe men behoort. Door open te staan voor zowel hoge als lage vormen van cultuur kan deze alleseter met overtuiging participeren in vele sociale activiteiten, ongeacht het bijbehorende netwerk. De hogere middenklasse kenmerkt zich op cultureel gebied door zijn of haar openheid alles te proberen (Peterson & Kern, 1996, 907) (Janssen, 2005, 15).

2.2 Het ontstaan en de ontwikkeling van culturele omnivoriteit

De ontwikkelingen omtrent culturele omnivoriteit worden merkbaar rond de jaren zestig van de vorige eeuw. Vanaf dat jaar komt er namelijk verandering in het culturele consumptiegedrag. De *snobbish exclusion* – de eenzijdige voorkeur voor traditionele

cultuurvormen onder hoogopgeleiden – maakt plaats voor een gevarieerd gebruik van het culturele aanbod. Door onder andere het eroderen van traditionele hiërarchieën zou er vanaf de jaren zestig steeds meer ruimte zijn voor een gecombineerde cultuurconsumptie. Tot de jaren zeventig is er sprake van cultuurconsumptie *avant la lettre*: het gecombineerde consumptiepatroon vindt voornamelijk achter gesloten deuren plaats. De vrees dat het gevarieerde gebruik van het culturele aanbod afdoet aan de prestige van de cultuurparticipant is nog sterk aanwezig (Janssen, 2005, 16).

In een studie uit 1996 betogen Peterson en Kern dat er onder hoogopgeleide Amerikanen sprake zou zijn van omnivore cultuurvoorkeuren. Deze culturele omnivoriteit zou steeds verder zijn opgerukt tussen 1982 en 1992 (Peterson & Kern, 1996, 905). Het onderzoek is echter beperkt omdat het zich enkel richt op muziekvoorkeuren. Ook representeert Amerika logischerwijs niet de West-Europese bevolking. De conclusie dat er sprake is van een algehele culturele omnivoriteit zou dan ook enigszins genuanceerd moeten worden. Daarnaast beweert Bryson in een ander onderzoek uit datzelfde jaar dat culturele omnivoren helemaal niet zo tolerant en open staan ten opzichte van muziekgenres met een lage status. Volgens haar maskeren omnivoren met hun afkeer van lage status muziekgenres eigenlijk hun aversie van de mensen die daar doorgaans mee geassocieerd worden. Deze visie is niet nieuw: historisch gezien hebben hogere klassen lange tijd lagere klassen systematisch onderdrukt door bepaalde kennis niet te delen (Bryson, 1996, 184).

Lahire spreekt in 2004 van een ander begrip: culturele dissonantie. Hij definieert dit als intra-individuele variaties in cultureel gedrag. Hierdoor zou er door de hoogopgeleiden zowel lage als hoge cultuurvormen geconsumeerd worden. Dit gedrag zou veroorzaakt worden door een gedifferentieerde samenleving waarin men constant bloot wordt gesteld aan zowel familie, vrienden, maar ook collega's en klasgenoten. Sociale mobiliteit, de opkomst van de amusementscultuur en massamedia sinds de jaren zestig van de vorige eeuw, de menselijke behoefte aan ontspanning en het mixen van genres in het culturele aanbod zouden ten grondslag liggen aan culturele dissonantie. Lahire nuanceert met deze publicatie het begrip culturele omnivoriteit. Omnivoriteit zou volgens hem een bewuste keuze ten aanzien van consumpties suggereren. Deze keuze zou voortkomen uit een interne drang naar diversiteit. Culturele dissonantie daarentegen is het gevolg van het individu dat minder bewust bezig is met het voeren van een leefstijl die een reflectie zou moeten zijn van smaken en idealen. Lahire betoogt,

in tegenstelling tot Peterson en Kern, dat mensen min of meer per ongeluk, al doende in hun sociale context, een omnivoer gedragspatroon vertonen (Lahire, 2004, 31).

In de loop van de jaren zeventig is het onderscheid tussen hoge en lage cultuur steeds meer geërodeerd. In de periode lijkt het culturele aanbod op zichzelf al meer culturele omnivoriteit te bevatten. Zo noemt Herman Frank in NRC Handelsblad de gerapte versie van Shakespeare of een balletchoreografie op housemuziek als voorbeelden. Hij stelt dat grensoverschrijdend verkeer tussen kunst en massacultuur steeds gebruikelijker lijkt te zijn (Franke, NRC Handelsblad, 14 april 2000). In haar oratie stelt Janssen dat er minder aanstoot zou worden genomen aan dit omnivore gedragspatroon onder de elite:

“Cultuurdeelnemers zijn steeds ongevoeliger geworden voor het traditionele onderscheid tussen hoge en lage cultuur (...). Culturele classificaties worden minder breed gedeeld en ook de mate waarin ze symbolische afgrenzingen tussen sociale groepen opleveren lijkt afgenomen.” (Janssen, 2005, 30)

2.3 De krachten achter de ontwikkeling van culturele omnivoriteit

De oorsprong van culturele omnivoriteit wordt in de tweede helft van de 20^e eeuw geplaatst. Door de verminderde werkzaamheid van classificatiesystemen zou er in die periode ruimte zijn ontstaan waardoor culturele omnivoriteit zich kan ontwikkelen. De factoren die ten grondslag liggen aan de verdwijning van deze classificatiesystemen zijn wijzigingen in het opvoeding- en onderwijsbeleid en vernieuwde leefomstandigheden (Janssen, 2005, 6).

Een liberaler opvoedingsbeleid

Janssen betoogt dat een liberaler opvoedingsbeleid vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw een mogelijke verklaring kan vormen voor de vervaging van classificatiesystemen. In deze vrijere wijze van het grootbrengen van kinderen zou kennisoverdracht over het verschil tussen hoge en lage cultuurvormen achterwege worden gelaten: kinderen worden zo vrij opgevoed dat zij daarin hun eigen weg kunnen volgen. Er zou hen dan ook niet zijn ingeprent dat traditionele cultuurvormen waardevoller zijn dan populaire

cultuuruitingen. De hoogopgeleide jongeren hebben vanaf de jaren zestig meer de ruimte gekregen om zich – zonder invloed van de ouders - terug te trekken in hun eigen smaakuniversum waarin populaire cultuurvormen de voorkeur zouden hebben. Door de verminderde overdracht van culturele kennis, zou er wellicht minder mogelijkheid zijn tot het classificeren en waarderen van traditionele cultuurvormen (Janssen, 2005, 30).

Democratisering van het onderwijs

Ook veranderingen in het onderwijsbeleid zouden een rol hebben gespeeld in de veranderingen binnen de classificatiesystemen. Zo vindt in 1968 de invoer van de Mammoetwet plaats. Deze Wet behelst een differentiatie van het onderwijsstelsel – dit houdt in dat er vele richtingen ontstaan die op individueel niveau aangepast kunnen worden. Door de invoering van de mavo, havo, vwo en brugklassen wordt het eenvoudiger gemaakt om te klimmen in opleidingsniveau (De Haan & Knulst, 2000, 28). De deelnamecijfers van het hoger onderwijs zijn sindsdien explosief gestegen, waardoor de instroom in het wetenschappelijk onderwijs ook sterk is toegenomen. Onder andere hierdoor zou de samenhang tussen milieu van herkomst en onderwijskansen sterk zijn verminderd, wat sociale mobiliteit tot gevolg zou kunnen hebben. De verminderde belangstelling voor traditionele kunstvormen zou een neveneffect kunnen zijn van deze stijging op de sociale ladder. De hoogopgeleiden van het cohort van 1960 zijn namelijk niet meer per definitie van elitaire klasse, waardoor de mogelijkheid bestaat dat zij van huis uit niet in contact zijn gekomen met traditionele cultuurvormen (Ganzeboom, 1996, 171). “Jong geleerd, is oud gedaan”, is een gezegde dat bij uitstek van toepassing is op cultuurparticipatie (Bina, 2010, 156). Mensen volgen in hun latere leven veelal de culturele voorkeuren uit hun jeugd. Als men in de jonge jaren geen kennis heeft gemaakt met klassieke muziek, is de kans aanwezig dat daarvoor op latere leeftijd ook geen interesse zal zijn.

Een gevolg zou kunnen zijn dat de stijgers op de sociale ladders wél het hoge opleidingsniveau hebben behaald, maar daarentegen geen kenners van traditionele cultuurvormen zijn. Het ligt voor de hand dat dit zorgt voor een verandering in het beoordelen van cultuurvormen door hoogopgeleiden, omdat deze uitdijende groep sinds de jaren zestig van de vorige eeuw anders is samengesteld. De kans is aanwezig dat cultuurconsumenten met kennis van lagere cultuurvormen kunstuitingen van traditionele afkomst anders zullen waarderen dan cultuurconsumenten met een

eenzijdige traditionele of omnivore culturele competentie (De Haan & Knulst, 2000, 99).

Openheid van de samenleving

De verandering van de classificatiesystemen zou daarnaast ook gepaard zijn gegaan met veranderingen in de samenleving. De gesloten maatschappij heeft zich ontwikkeld tot een open maatschappij onder invloed van de naoorlogse welvaarts-groei. Door de verbreding van de soorten vermaak en ontspanning wordt de concurrentie van culturele activiteiten met andere vrijetijdsbestedingen aangescherpt.

Vanaf de Tweede Wereldoorlog heeft de verschuiving van een gesloten naar een open samenleving in Nederland plaatsgevonden. 'Gelijke kansen voor iedereen' leek de nieuwe norm in plaats van 'God heeft de standen gewild' (Janssen, 2005, 20).

Persoonlijke capaciteiten en onderwijsprestaties zijn voortaan de maatschappelijke norm om je positie te bepalen. Sociale mobiliteit wordt door deze gedachtegang en de openheid van de samenleving aanzienlijk gestimuleerd:

"In een gesloten samenleving ligt de sociale positie vanaf de geboorte vast en kan de persoon niet stijgen of dalen op de ladder in de samenleving. In een open samenleving staan sociale posities open voor iedereen, en komen sociale stijging of daling veelvuldig en zeer algemeen voor." (Janssen, 2005, 20)

Door deze ontwikkelingen ontstaan er uitbreidingsmogelijkheden voor cultuurconsumptie en vrijetijdsbesteding (Knulst, 1989, 137). Tussen 1950 en 1970 is de consumptieve bestedingen verviervoudigd – vrije tijd wordt een zelfstandige branche op de markt van goederen en diensten (Beckers en Van der Poel, 1992, 21). De kunsten verworden steeds meer tot *commodities* – commerciële, inwisselbare producten - om de steeds scherper wordende concurrentie voor te zijn:

"De twijfel over de bijzondere status van kunst en de geldigheid van traditionele scheidingen tussen hoge en lage cultuur is hierdoor ongetwijfeld versterkt." (Janssen, 2005, 24)

De keuze tussen verschillende cultuurvormen wordt gemaakt op basis van eigen voorkeur en kennis. Door onder andere veranderingen in het onderwijs- en

opvoedingsbeleid is de kans groot dat er onder hoogopgeleiden geen kennis is van de waarde van traditionele cultuurvormen. Daarnaast heeft de culturele competentie van hoogopgeleiden een ander karakter dan die van de hoogopgeleiden van voor de jaren zestig van de vorige eeuw. Het is daarom aannemelijk dat de keuze van de hoogopgeleiden voor een bepaalde cultuurvorm afwijkt van de hen voorgaande generaties. Wellicht kan er gesteld worden dat hun persoonlijke keuze meer naar populaire cultuur neigt door hun culturele achtergrond (De Haan & Knulst, 2000, 44).

Het is kortom zeer goed mogelijk dat de veranderingen van classificatiesystemen onder andere onderhevig zijn aan liberalere opvoeding, democratischer onderwijs en de toegenomen openheid van de samenleving. Het is daarnaast aannemelijk dat deze ondergang de ontwikkeling van culturele omnivoriteit positief heeft beïnvloed.

Hoofdstuk 3: Culturele omnivoriteit onder jongeren

3.1 De huidige situatie omtrent culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide jongeren

Acht jaar na de oratie van Janssen, op 7 mei 2013, publiceert het Sociaal Cultureel Planbureau het rapport *Kunstminnend Nederland*, een onderzoek door Andries van den Broek naar het bereik en consumptie van kunsten onder de Nederlandse bevolking. De publicatie maakt onderscheid tussen cultuurconsumptie van hoge cultuurvormen – klassieke muziek, beeldende kunst, toneel, dans en literatuur – en lage cultuurvormen, waarin cabaret, film en popmuziek worden ondergebracht. Musical wordt door Van den Broek beschouwd als de vreemde eend in de bijt omdat deze vorm van cultuur lastig als hoge of lage cultuurvorm te bestempelen is (SCP, 2013, 23).

De samenvatting van het rapport betoogt dat er onder hoogopgeleiden steeds minder belangstelling is voor kunst in het algemeen en voorspelt dat voornamelijk de interesse in traditionele kunst in de toekomst af zal nemen. Van den Broek zet uiteen dat cultuurparticipatie niet gelijkmatig over de bevolking verspreid zou zijn omdat deze deelname gebaseerd is op culturele kennis en cultureel kapitaal. Het niveau van de culturele competentie zou onder andere berusten op onderwijsniveau en levensfases, maar zou vooral generatiegebonden zijn.

Cultuurconsumptie onder de nieuwe generatie

Al in 2008 wordt er in een internationale publicatie in *Poetics* betoogt dat hoogopgeleide jongeren hoofdzakelijk populaire cultuurvormen zouden consumeren. Het uitgangspunt van dit onderzoek is dat culturele omnivoren openstaan voor diversiteit. Aan de hand van verzamelde data en kwalitatieve interviews wordt echter geconcludeerd dat culturele omnivoren niet zozeer zouden openstaan voor nieuwe vormen van cultuur, maar juist bepaalde vormen uitsluiten. Alleen gelegitimeerde cultuur trekt de aandacht van de omnivoren. Opvallend is dat juist populaire cultuurvormen als zodanig worden beschouwd:

“There is also evident that omnivores have a more intensive involvement with ‘legitimate’ culture, which goes alongside a selective appropriation of popular culture.”

(Warde et al., 2008, 148)

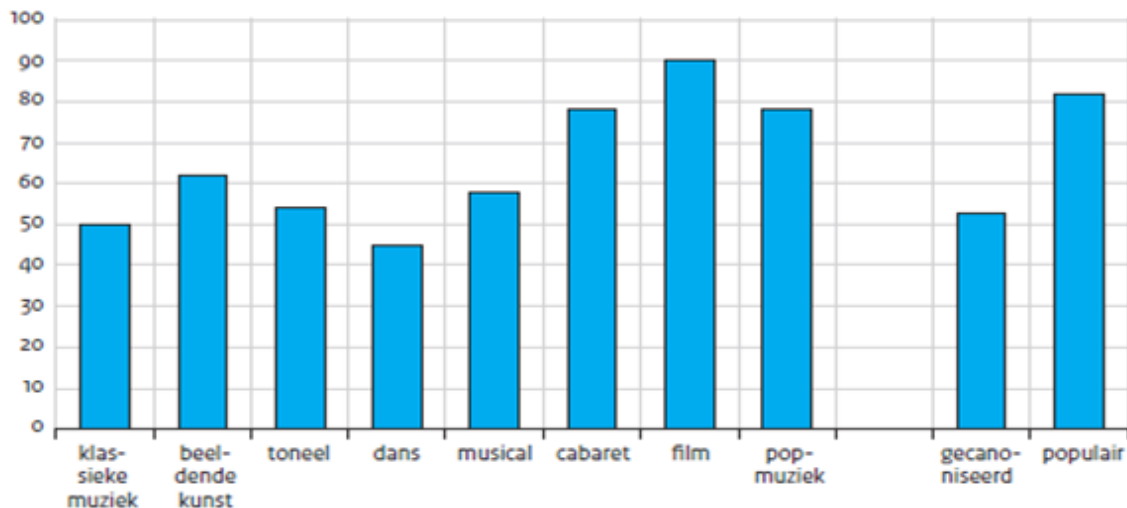
Warde, Van Eijck en Ollivier betogen dat door deze voorkeur voor populaire cultuurvormen het omnivore smaakpatroon op zijn retour is. Er zou een achteruitgang onder de culturele omnivoren merkbaar zijn omdat hoogopgeleide culturele omnivoren steeds vader de voorkeur lijken te geven aan, volgens hen, gelegitimeerde en populaire cultuurvormen (Warde et al., 2008, 149).

Eén jaar later wordt in het SCP-rapport *Cultuurbewonderaars en beoefenaars* betoogt dat participatie in traditionele cultuurvormen onder hoogopgeleiden op haar retour is. De belangstelling voor klassieke muziek en opera slinkt tussen 1995 en 2007 met drie procent, terwijl het bezoek aan een popconcert in diezelfde periode met elf procent stijgt. Ook bezoeken aan cabaret nemen met veertien procent toe (Van den Broek et al., 2009,120). De groei van cijfers over populaire cultuur is volgens dit rapport voor een groot deel te danken aan de toegenomen populariteit van multimedia. Onder de liefhebbers van traditionele cultuurvormen – zoals klassieke muziek en beeldende kunst – is al langer sprake van een stagnatie. Vooral in de leeftijdscategorie 20 tot en met 49 jaar blijft volgens dit rapport het participatieniveau constant. Erfgoed, klassieke muziek, toneel en ballet trekken, ondanks de toename van hoogopgeleiden, geen extra participanten. Knulst: “de onderwijsexpansie is zeker niet vergezeld gegaan van een evenredige stijging van de cultuurparticipatie” (Knulst, 1992, 131). De dominante oriëntatie op populaire cultuur door jongeren zou simpelweg, ook als zij ouder worden, de belangstelling voor traditionele cultuur in de weg staan.

Bovendien is in de recente publicatie *Kunstminnend Nederland* te lezen dat de nieuwe generatie hoogopgeleide jongeren hoofdzakelijk populaire cultuurvormen consumeert. Dit standpunt is gebaseerd op gegevens van het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO), in 2009 uitgevoerd door Regeling Cultuurprojecten (RCP) 2009. Figuur 3.1 toont bijvoorbeeld de hoeveelheid geïnteresseerden per kunstvorm onder de Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder. In deze grafiek is af te lezen dat de populaire cultuurvormen – zoals cabaret, film en popmuziek –in 2009 aanzienlijk hogere percentages geïnteresseerden trekken ten opzichte van de gemiddelde hoeveelheid geïnteresseerden in traditionele –hier: gecanoniseerde - cultuurvormen. Respectievelijk trekken de cultuurvormen 82% en 52% belangstellenden (Figuur 3.1 – SCP, 2013, 38).

Figuur 3.1

Geïnteresseerden, per kunstvorm en gemiddeld voor gecanoniseerde en populaire kunstvormen, bevolking 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)^a

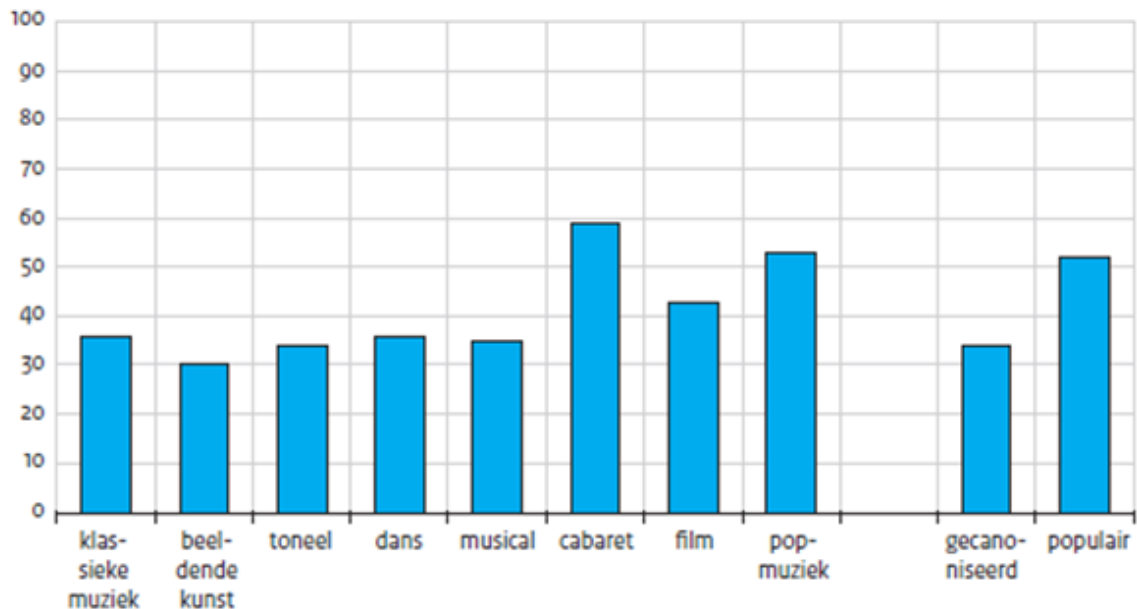
a Een 95%-betrouwbaarheidsinterval hanterend loopt de onzekerheidsmarge rond deze percentages van ongeveer +2,5 tot -2,5 procentpunt. Verschillen groter dan 5% zijn derhalve met 95% betrouwbaarheid statistisch significant.

Bron: SCP/CBS (AVO-Cultuur'09-RCP)

Naast het bezoek aan bepaalde kunstvormen heeft Van den Broek ook gekeken naar de interesse in hoge en lage cultuurvormen. Figuur 3.2 toont de cijfers van potentieel publiek – geïnteresseerd publiek dat niet overgaat tot bezoek. De cijfers in figuur 3.2 tonen aan dat de interesse voor populaire cultuurvormen überhaupt al groter is want wederom voeren de populaire cultuurvormen de boventoon: respectievelijk 59%, 42% en 53% is geïnteresseerd in cabaret, film en popmuziek tegenover een gemiddelde van 34% belangstellenden voor traditionele cultuur (Figuur 3.2 – SCP, 2013, 40).

Figuur 3.2

Potentieel publiek (geïnteresseerd maar geen bezoek), per kunstvorm en gemiddeld voor gecanoniseerde en populaire kunstvormen, bevolking 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)^a

a Een 95%-betrouwbaarheidsinterval hanterend loopt de onzekerheidsmarge rond deze percentages van ongeveer +2,5 tot -2,5 procentpunt. Verschillen groter dan 5% zijn derhalve met 95% betrouwbaarheid statistisch significant.

Bron: SCP/CBS (AVO-Cultuur'09-RCP)

Van den Broek betoogt dat deze mate van interesse evenredig is aan de mate van participatie. De conversiegraad – de graad waarin interesse daadwerkelijk om wordt gezet tot bezoek – is – met een speling van 2% - bij traditionele en populaire cultuurvormen namelijk even groot (Figuur 3.3 – SCP, 2013, 42). Deze graad van geïnteresseerde tot bezoeker is echter bij de traditionele kunstvormen beter vertegenwoordigd onder de hoogopgeleiden. Van den Broek wijt dit aan de sociale omgeving: waar klassiek concertbezoek gangbaarder is, zal er sneller over worden gegaan tot participatie in plaats van enkel interesse, wat leidt tot een hogere conversiegraad. Onder populaire cultuurvormen is niet zozeer de omgeving als wel de leeftijd van invloed. De conversiegraad is daar onder de jongste generatie anderhalf keer zo groot als onder de mensen boven de veertig, evenredig aan het aantal daadwerkelijk bezochte kunstvormen.

Figuur 3.3

Interesse x conversie = bereik, per kunstvorm en gemiddeld voor gecanoniseerde en populaire kunstvormen, bevolking 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)^a

	interesse	conversiegraad	publieksbereik
gecanoniseerde kunstvormen	53	34	19
klassieke muziek	50	28	14
beeldende kunst	62	51	32
toneel	54	36	19
dans	45	20	9
musical	58	39	22
populaire kunstvormen	82	36	30
cabaret	78	24	19
film	90	52	47
popmuziek	78	32	25

a Een 95%-betrouwbaarheidsinterval hanterend loopt de onzekerheidsmarge rond deze percentages van maximaal +2,5 tot -2,5 procentpunt, verschillen groter dan 5% zijn derhalve met 95% betrouwbaarheid statistisch significant.

Bron: SCP/CBS (AVO-Cultuur'09-RCP)

Het rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau geeft een helder beeld van de huidige situatie omtrent cultuurparticipatie, maar focust zich niet op jongeren van 16 tot en met 25 jaar in het bijzonder. De onderzochte groep bestaat namelijk uit respondenten vanaf 16 of 18 jaar en ouder. Ik acht het echter aannemelijk dat de resultaten van de laatstgenoemde groep ook representatief zijn voor jongeren van 16 tot en met 25 jaar.

Op basis van hand van deze informatie kan er – in het verlengde van Van den Broek - gesteld worden dat anno 2013 populaire cultuurvormen daadwerkelijk meer voorkeur genieten dan traditionele cultuurvormen. Deze huidige situatie zegt echter nog niets over culturele omnivoriteit onder de jongeren in het bijzonder: is deze daadwerkelijk op zijn retour?

Generatiegebonden cultuurparticipatie

Cohortanalyses – oftewel onderzoeken naar het verschil in cultuurparticipatie tussen verschillende generaties – kunnen uitgevoerd worden op basis van eerdere enquêtes van het Sociaal Cultureel Planbureau. Hier moeten echter wel kanttekeningen bij

geplaatst worden. Ten eerste representeren eerdere publicaties cijfers met betrekking tot cultuurparticipatie – aangeduid als ‘het bereik van een kunstvorm’. Het rapport van het SCP uit 2013 is echter gebaseerd op conversiegraad. Ten tweede lopen de definities van bepaalde cultuurvormen uiteen. Zo behelst de kunstvorm dans anno 2013 bijvoorbeeld alle vormen van dans – en dus ook ballet - terwijl voorgaande publicaties ballet als een zelfstandige cultuurvorm aankaartten (SCP, 2013, 119).

Figuur 3.4

Aantal bezochte canonieke en populaire kunstvormen, naar levensfase en cohort, gecontroleerd voor jaar, bevolking 18 jaar en ouder, 1995-2007 (in aantallen bezochte kunstvormen per 100 personen)^{a, b}

	gecanoniseerde kunstvormen		populaire kunstvormen	
	waargenomen gecontroleerd		waargenomen gecontroleerd	
allen	94		99	
jaar				
1995	96	93	88	91
1999	93	92	98	98
2003	91	93	107	105
2007	94	97	111	107
	.02	.02	.08	.06
levensfase				
thuiswonend, alleenstaand < 40 jaar	85	108	160	142
met partner, zonder kinderen, < 40 jaar	95	111	163	143
ouder, met kind < 6 jaar	67	78	97	78
ouder, thuiswonend kind ≥ 6 jaar	93	81	102	92
met partner, zonder kinderen, ≥ 40 jaar	106	93	60	80
alleenstaand, ≥ 40 jaar	109	106	60	91
	.11	.10	.40	.26
geboortejahr				
voor 1930	78	74	21	37
1931-1945	118	118	57	74
1946-1960	109	114	110	110
1961-1975	86	81	122	122
1976-1990	68	56	115	115
	.14	.17	.40	.27

- a Per kenmerk zijn gemiddelde scores van categorieën *vet en cursief* weergegeven wanneer ze statistisch significant (met meer dan 95% zekerheid) verschillen van de score van de eerstgenoemde categorie van dat kenmerk.
- b De schoofcoëfficiënt (sheafcoëfficiënt) geeft aan hoe sterk een groep categorieën met interesse samenhangt, maar anders dan bij een correlatie wordt daarbij geen lineair verband verondersteld. Deze coëfficiënt is alleen in de tabel opgenomen wanneer met meer dan 95% zekerheid sprake is van een statistische samenhang.

Bron: SCP (AVO '95-'07)

In figuur 3.4 zijn de effecten van leeftijd en geboortjaar op cultuurparticipatie weergegeven. De grafiek toont aan hoe vaak een respondent in het jaar voorafgaand aan het onderzoek een bezoek bracht aan traditionele of populaire cultuurvormen. Participatie aan traditionele cultuurvormen – wederom aangeduid als gecanoniseerde kunstvormen – vertoont een daling onder de bevolking van 18 jaar en ouder. Onder de generatie van vóór 1930 hebben 74 van de 100 proefpersonen een traditionele culturele activiteit bezocht. Waar de generaties van 1931 tot 1945 en van 1946 tot 1960 nog een stijging laten zien, zet vanaf de generatie van de jaren zestig de daling in ten opzichte van de voorgaande twee cohorten. In deze groep participeren 81 van de 100 proefpersonen aan een traditionele cultuurvorm. In de generatie van 1976 tot 1990 zijn er slechts 56 respondenten die aangeven een bezoek te brengen aan traditionele cultuurvormen. Deze laatste bevinding moet echter genuanceerd worden. Laatsgenoemde cohort is anno 2013 tussen de 23 en 37 jaar oud en representeert in die zin niet de doelgroep jongeren voor dit eindwerkstuk (Figuur 3.4 – SCP, 2013, 137).

Ook de cijfers omtrent participatie aan populaire cultuurvormen verschuiven naarmate de generaties elkaar opvolgen. Zo bevat de groep met hetgeboortjaar van vóór 1930, 37 respondenten die een bezoek brachten aan een populaire cultuurvorm. Het aantal respondenten stijgt door de jaren heen van 74 in 1931 tot 1945 naar 115 respondenten uit de geboortejaren 1976 – 1990. Van den Broek vult aan dat niet alleen de daadwerkelijke participatie aan traditionele cultuurvormen is afgenomen, maar ook de káns op participatie. Waar de kans op een bezoek aan een klassiek concert in de generatie van 1931 nog 1.7 is, moet de generatie van 1976 het doen met 0.4. Een significant verschil.

Conclusie: “Mensen uit eerdere geboorteaargangen bezoeken meer gecanoniseerde kunstvormen en minder populaire kunstvormen dan mensen uit recentere jaargangen”, stelt Van den Broek (SCP, 2013, 120). Daarnaast is de kans op bezoek aan traditionele kunstvormen ook sterk afgenomen. In het verlengde van deze conclusie wordt er door Van den Broek aan het rapport toegevoegd dat deze cijfers niet alleen de huidige, maar ook de toekomstige situatie zouden representeren. Als de jaren namelijk verstrijken, verdwijnen eerdere generaties met een voorkeur voor traditionele cultuurvormen uit de bevolkingsopbouw en worden zij vervangen door nieuwe generaties. Ook de generatie van het jaar 1931 zal langzamerhand afscheid van ons nemen. Van den Broek betoogt dat door dit biologische gegeven het bereik van

traditionele kunstvormen in de toekomst verder af zal nemen, juist omdat deze cultuurvorm de voorkeur van eerdere generaties geniet:

“ De verdeling van het bereik binnen de diverse cohorten duidt erop dat het bereik van gecanoniseerde kunstvormen over enige tijd sterker dan nu de invloed van cohortvervangning gaat ondervinden, wanneer de actieve geboortejaargangen van na 1930 langzamerhand uit de bevolkingsopbouw verdwijnen.” (SCP, 2013, 120)

Van den Broek voegt hier aan toe dat de cohortvervangning voor de participatie aan populaire kunstvormen een positief effect zal hebben. Het bereik van zowel film, popconcerten en cabaret zal onderhevig aan nieuwe generaties een gestage groei vertonen (SCP, 2013, 122).

Wat zouden deze cijfers kunnen betekenen voor culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide jongeren? Voor zowel de grafieken over algemene cultuurparticipatie als de cohortanalyse geldt dat deze gebaseerd zijn op respondenten van 18 jaar en ouder. Daarnaast wordt er bij de cohortanalyse geen onderscheid gemaakt tussen hoog- en laagopgeleiden. Ik acht het echter zeer waarschijnlijk dat gegevens omtrent hoogopgeleide jongeren zijn af te leiden uit deze grafieken omdat deze groep ook daadwerkelijk deel heeft uitgemaakt van alle respondenten. Dit in acht nemende vind ik het aannemelijk dat culturele omnivoriteit onder de nieuwe generatie hoogopgeleide jongeren minder sterk aanwezig is dan onder voorgaande generaties. In het verlengde van Van den Broek – die meent dat de toekomstige situatie uit de huidige cijfers af te leiden is – zou er zelfs gesteld kunnen worden dat culturele omnivoriteit op zijn retour is: de omnivore cultuurconsumptie zou dan onder invloed van de cohortvervangning verder teruggedrongen worden. Het bewijs hiervoor is echter niet waterdicht omdat cultuurparticipatie van de komende generaties niet te voorspellen is.

Dat de jongeren een voorkeur hebben voor populaire cultuurvormen houdt niet per definitie in dat de interesse in traditionele kunstvormen volledig uitsterft – deze neemt echter wel aanzienlijk af. We kunnen daarom wellicht stellen dat de verhouding in de culturele omnivoriteit verschoven is: de gecombineerde cultuurconsumptie is vervangen door voornamelijk participatie aan populaire cultuur met slechts een beperkte deelname aan traditionele kunstvormen. Het ligt aan de breedte van de definitie van culturele omnivoriteit of dit consumptiegedrag onder hoogopgeleide

jongeren nog als omnivoor mag worden bestempeld, of dat dit culturele fenomeen – in het verlengde van Janssen – daadwerkelijk op zijn retour is (Janssen, 2005, 17).

3.2 Verklaringen voor de status quo van culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide jongeren

Van den Broek betoogt in zijn publicatie *Kunstminnend Nederland* dat de jarenlange toenemende deelname aan het onderwijs in de laatste generatie gestagneerd is. Zowel hoge als lage kunstvormen zouden meer geïnteresseerden trekken die een opleiding hebben gevolgd – vooral bij traditionele cultuurvormen speelt opleiding een grote rol. De stagnatie in toenemende onderwijsparticipatie zou volgens dit rapport dan ook een reden zijn voor de dalende deelnamecijfers aan traditionele cultuurvormen. Op korte termijn zou het deelnamepercentage met 12% dalen. De participatiecijfers van populaire cultuurvormen zouden geneutraliseerd worden: de stijging van de afgelopen jaren zou stagneren (SCP, 2013, 122). Niettemin onderneemt het onderwijsbeleid meerdere stappen om de leerlingen in het middelbaar onderwijs kennis te laten maken met cultuur. Een voorbeeld hiervan is het vak CKV1 dat in het schooljaar 1999/2000 wordt ingevoerd. Het speerpunt is deelnemen aan cultuur. De Raad voor Cultuur stelt in hun nota uit 1998 dat deze culturele activiteiten tot meer wederzijds begrip leiden, de sociale cohesie versterken en het leerproces verrijken. CKV1 heeft effect op de cultuurdeelname aan en houding tegenover kunst tijdens hun middelbare schoolperiode, maar wordt deelname aan kunst en cultuur door het vak CKV1 op langere termijn veranderd? Damen betoogt in haar studie naar cultuurdeelname aan de hand van de culturele reproductietheorie dat er geen blijvende effect van CKV1 zijn op de traditionele cultuurdeelname en houding van leerlingen. Sterker nog: de leerlingen die CKV1 hebben gevolgd zijn na hun middelbare schoolperiode even cultureel actief als hun leeftijdgenoten die het vak niet hebben gevolgd (Damen, 2010, 20).

Niet alleen onderwijs, maar ook sociale omgeving zou een belangrijke rol spelen als het gaat om culturele interesse en participatie. Cultuurparticipanten kennen dikwijls andere mensen met culturele belangstelling. Daarnaast zouden cultureel geïnteresseerden vaak zijn opgegroeid in een gezin waarin de ouders blijf gaven van culturele interesse. Dit gegeven vormt niet zozeer een oorzaak van interesse – het causale verband is niet aan te tonen – maar cijfers uit het onderzoek van het SCP doen

een correlatie aan vermoeden (SCP, 2013, 35). Van den Broek plaatst een kanttekening bij dit onderzoeksgegeven:

“Mogelijk deed de vraag naar het kunstbezoek van de ouders tijdens de jeugd een te groot beroep op het geheugen van de respondent, waardoor de variabele aan scherpte verloor” (SCP, 2013, 36).

De Haan en Knulst kaarten in hun onderzoek uit 2000 de socialisatiehypothese aan als verklaring van de gedaalde participatie aan traditionele cultuurvormen door hoogopgeleide jongeren. Deze theorie zoekt de oorzaken bij veranderingen in het opvoedingsklimaat. Conform aan Janssen beweren De Haan en Knulst dat de beperktere tijd die de kinderen met de ouders doorbrengen ten grondslag zou kunnen liggen aan de hedendaagse eenzijdige cultuurconsumptie onder hoogopgeleide jongeren. Omdat er sprake is van minder *quality time* tussen ouder en kind is het aannemelijk dat er ook minder tijd is voor overdracht van culturele kennis. Dit zou tot gevolg kunnen hebben dat de huidige generatie jongeren cultureel anders geprogrammeerd is dan voorgaande generaties. De Haan en Knulst: “Deze 'programming' zou jongere generaties ervan weerhouden de voor traditionele cultuur benodigde vaardigheden te ontwikkelen” (SCP, 2000, 200).

Daarnaast spreken De Haan en Knulst in datzelfde rapport van een levensfasehypothese en betogen dat de prioriteiten van een burger tussen de 20 en 40 jaar ergens anders liggen dan bij cultuurconsumptie. De combinatie van arbeid en zorgtaken zou veeleisend en tijdrovend zijn en weinig ruimte over laten voor een avond opera of ballet. Deze concurrentiehypothese betoogt dat de participatie in traditionele cultuurvormen te lijden zou hebben gehad van de toegenomen concurrentie van andere vrijetijdsbesteding (De Haan & Knulst, 2000, 203). Ook het rapport uit 2013, eveneens van het SCP, betoogt dat de levensfase een bepalende factor zou zijn in de culturele interesse onder jongeren. Interesse in populaire kunstvormen zou namelijk het hoogst zijn bij mensen in vroegere levensfasen. Dit heeft zowel te maken met het jong-zijn als met het opgegroeid zijn met populaire kunstvormen: “Nieuwe generaties zouden gevoeliger zijn voor invloeden en open staan als een onbeschreven blad” (SCP, 2013, 119). Daarnaast zouden jeugdervaringen met cultuur vormend zijn en meer indruk achterlaten dan ervaringen op een latere leeftijd: deze worden geïnterpreteerd vanuit

de eerdere ervaringen, beargumenteert Van den Broek in *Kunstminnend Nederland* (SCP, 2013, 120).

Bovendien is het mogelijk dat er nog een andere factor van invloed is op de participatie in cultuurvormen onder hoogopgeleide jongeren. Onder de bevolking groeit het belang van internet. Het is naar mijn mening dan ook aannemelijk dat dit zijn invloed uitoefent op de cultuurconsumptie onder deze doelgroep. Volgens het rapport *De virtuele kunstkar* uit 2012 van het Sociaal Cultureel Planbureau zijn de meningen over de rol die nieuwe media spelen in cultuurparticipatie verdeeld. Waar de zwartkijkers ervan uitgaan dat de nieuwe online mogelijkheden het daadwerkelijke bezoek aan de culturele activiteit zullen vervangen, zijn de positivo's van mening dat door online marketing via sociale media er sprake kan zijn van meer en actievere bezoekers. Het gebruik van nieuwe media zal volgens dit SCP-rapport verder toenemen, wat het gebruik van oude media – zoals kranten en radio – zal doen dalen. Onder jongvolwassenen – tussen de 18 en 34 jaar – gebruiken 87% nieuwe media om in aanraking te komen met culturele informatie over traditionele culturele activiteiten tegenover 16% van de ouderen. Sonck en De Haan wijten dit in het SCP-rapport aan de nieuwe technologie: “Vertrouwdheid met internet lijkt hier van groter gewicht dan culturele affiniteit” (SCP, 2012, 10).

Het recente rapport lijkt te bevestigen wat de pessimisten al opperden: het toenemende mediagebruik onder jongvolwassenen zou van invloed kunnen zijn op de dalende participatiecijfers aan culturele activiteiten. De groep mediagebruikers blijkt namelijk groter te zijn dan de groep bezoekers. De potentiële bezoekers – die uiteindelijk geen bezoek brengen – lijken voldoening te halen uit de online mogelijkheden. Het causale verband tussen het gebruik van sociale media en participatiecijfers aan cultuur is echter moeilijk aan te tonen. Culturele instellingen blijven echter nieuwe media inzetten om publiek te trekken dat van oorsprong thuis blijft en richten met dit doel vooral op jongvolwassenen: de groep waar cultureel mediagebruik het sterkst aanwezig is. Deze groep zou volgens de medewerkers van culturele instellingen sneller enthousiast worden door de inzet van sociale media. “Al is dat nog geen garantie voor een daadwerkelijk bezoek aan een culturele instelling”, voegen Sonck & De Haan toe (SCP, 2012, 10). Sociale media worden dus ingezet als middel om de participatie te bevorderen.

Het rapport betoogt dat jongeren die een hoge opleiding hebben genoten interesse zouden hebben in traditionele kunst. Dat hiervan geen sprake meer is wordt

door het SCP als tegenstrijdig bestempelt:

“ Een interessante paradox is het relatief lage bezoek aan traditionele cultuur van jongvolwassenen en hun juist relatief hoge participatie op dit vlak via media, vooral nieuwe media.” (SCP, 2012, 11)

Jongvolwassenen zouden zich vaker digitaal cultureel laten informeren en gebruiken media als een hulpmiddel om te communiceren over cultuur. Hierdoor zou echter de mogelijkheid kunnen ontstaan dat de hoeveelheid tijd die een jongvolwassene besteedt aan de culturele informatie via nieuwe media al volstaat – daadwerkelijk overgaan tot het bezoek aan de culturele instelling is dan overbodig. In die zin is het aannemelijk dat nieuwe media een bepalende factor zijn in de lage participatiecijfers van hoogopgeleide culturele jongeren in traditionele cultuurvormen. Als het statement van de pessimisten klopt – de nieuwe online mogelijkheden vervangen het bezoek aan de culturele activiteit - zou een toenemende verspreiding van nieuwe media een verdere daling van cultuurparticipatie tot gevolg kunnen hebben (SCP, 2012, 48).

Er zou kunnen worden geconcludeerd dat onder andere levensfase, onderwijs en nieuwe media factoren vormen die van invloed zijn op de cultuurparticipatie van hoogopgeleide jongeren. Deze verklaringen tonen echter geen causaal verband aan tussen bijvoorbeeld levensfase en het percentage cultuurparticipatie onder hoogopgeleide jongeren in traditionele cultuurvormen. Ik acht het echter zeer aannemelijk dat de combinatie van deze factoren wel enigszins haar invloed heeft op de verschuiving in de cultuurconsumptie onder hoogopgeleide jongeren anno 2013.

3.3 Toen & nu: een vergelijking van de factoren

Zowel voor de hoogopgeleide jongeren anno 2013 als voor de hoogopgeleide jongeren in de voorgaande generaties geldt dat er verschuivingen merkbaar zijn omtrent cultuurparticipatie. Waar eerder in dit eindwerkstuk verklaringen worden gegeven voor deze consumptiepatronen, sluit dit hoofdstuk af met de vraag of deze verklaringen voor verschillende generaties in elkaars verlengde liggen. Hoe verhouden de factoren die ten grondslag liggen aan het ontstaan van culturele omnivoriteit in vroegere generaties zich tot het huidige consumptiepatroon onder hoogopgeleide jongeren?

Janssen kaart het gedemocratiseerde onderwijs aan als motivatie voor het verdwijnen van de invloed classificatiesystemen, dat culturele omnivoriteit tot gevolg zou kunnen hebben. Zij doelt met dit onderwijsbeleid op de invoering van de Mammoetwet die sociale mobiliteit zou bevorderen. Hierdoor wordt het stijgen op de sociale ladder der opleidingen makkelijker, maar het verkrijgen van culturele competentie niet. Er is dan ook een kans dat de sociale stijger zijn kennis van cultuur met zich meebrengt. Het is aannemelijk dat dit voornamelijk kennis van populaire cultuurvormen is. Hierdoor kan de aanname dat hoogopgeleide jongeren vanzelfsprekend de voorkeur hebben voor traditionele cultuurvormen in twijfel worden getrokken. Een hoge opleiding leidt blijkbaar niet automatisch tot vanzelfsprekende participatie aan traditionele cultuurvormen, maar kan ook samengaan met een gecombineerde cultuurconsumptie (Janssen, 2005, 24). Anno 2013 zou de toenemende deelname aan onderwijs gestagneerd zijn. Waar een gedemocratiseerd onderwijs in de vorige eeuw zou kunnen zorgen voor culturele omnivoriteit, zou gestagneerde onderwijsparticipatie indirect eenzijdige populaire cultuurconsumptie kunnen bewerkstelligen omdat het voor de hand ligt dat beperkter onderwijs zorgt voor minder culturele kennis (De Haan & Knulst, 2000, 203).

Het liberale opvoedingsbeleid dat rond de jaren zestig van de vorige eeuw intrede zou hebben gedaan is volgens Janssen een kracht achter het ontstaan van culturele omnivoriteit. Door de liberale opvoeding zou culturele competentie in beperktere mate van ouder op kind worden overgedragen. Zo zou de huidige generatie hoogopgeleide jongeren volgens Janssen dan ook niet hebben meegekregen dat traditionele cultuur meer waard zou zijn dan populaire cultuur. Het is aannemelijk dat het ontstaan van culturele omnivoriteit hierdoor bevorderd wordt: door verminderde invloed van huis uit, zou de culturele voorkeur persoonlijker kunnen zijn. Gebaseerd op eigen voorkeur en kennis is het aannemelijk dat er eerder gekozen wordt voor een populaire cultuurvorm omdat daarvoor de culturele competentie voorhanden is (Janssen, 2005, 29).

Waar de ontwikkeling van een gesloten naar een open samenleving haar positieve invloed zou hebben gehad op het ontstaan van culturele omnivoriteit, zou deze open samenleving tegelijkertijd ook voor individualisme hebben gezorgd. Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw maken hoogopgeleiden volgens Janssen andere keuzes dan de voorgaande generatie door toenemende individualisme. Door het individualisme,

verminderde culturele overdracht en het liberalere opvoedingsbeleid is het aannemelijk dat de nieuwe generatie hoogopgeleide jongeren minder culturele competentie bezit. Er is een kans dat dit de keuze voor traditionele cultuurvormen negatief beïnvloedt, wat een verklaring zou vormen voor de dalende participatiecijfers aan traditionele cultuurvormen onder jongeren. Omdat bovendien de aanwezigheid van nieuwe media het individualisme zou versterken, zou indirect hiermee de keuze voor populaire cultuurvormen bevorderd worden (SCP, 2012, 67).

Samenvattend zijn er dus factoren die ten grondslag liggen aan de verschuiving van een eenzijdig traditioneel naar een omnivoor consumptiepatroon in de vorige eeuw. Deze factoren zijn samenvattend een liberaler opvoedingsbeleid, gedemocratiseerd onderwijsbeleid en openheid van de samenleving. Het is aannemelijk dat deze krachten anno 2013 nog sterker aanwezig zijn. Het is naar mijn mening dan ook goed mogelijk dat dit tot gevolg heeft dat het omnivore consumptiepatroon onderhevig aan deze factoren is 'doorgeslagen'. Waar de aanwezigheid van onder andere het liberale opvoedingsbeleid in de vorige eeuw zorgde voor een omnivoor consumptiepatroon, zorgt de sterkere aanwezigheid anno 2013 voor een verdere verschuiving in het voordeel van populaire cultuurvormen. het is aannemelijk dat de krachten onder hoogopgeleide jongeren vandaag de dag eenzijdige populaire cultuurparticipatie bevorderen.

Hoofdstuk 4: Conclusie

In de jaren zestig van de vorige eeuw doet de culturele omnivoor zijn intrede. Het culturele consumptiepatroon van hoogopgeleiden verschuift dan van eenzijdige traditionele vormen naar een gecombineerde voorkeur: zowel traditionele als populaire cultuurvormen worden geconsumeerd. Waar deze omnivore voorkeur eerst nog *avant la lettre* wordt nageleefd, is de omnivore voorkeur door ontwikkelingen binnen het opvoedingsbeleid, onderwijsbeleid en levensomstandigheden, rond de jaren zeventig een algemeen geaccepteerd en veelvoorkomend gedragspatroon.

Anno 2005 zouden de culturele omnivoren aan het uitsterven zijn. Onderhevig aan de nieuwe generatie hoogopgeleide jongeren die hoofdzakelijk de voorkeur geeft aan populaire cultuurvormen, daalt het participatiecijfer aan traditionele cultuurvormen de afgelopen vijftig jaar van 81% naar 56%. Wederom zouden hier verschuivingen binnen het opvoedingsbeleid aan ten grondslag liggen. De liberale opvoedingswijze zou minder *quality time* tussen ouder en kind als neveneffect hebben, wat mogelijk een stagnatie in de culturele overdracht tot gevolg heeft. Behalve de sociale omgeving zou ook de toename in onderwijsdeelname gestagneerd zijn, waardoor het voor de hand liggend is dat er sprake is van verminderde culturele kennis omtrent traditionele kunstvormen onder hoogopgeleide jongeren. Hierdoor zou in deze groep zowel de interesse voor hoge cultuur als het participatiecijfer dalen.

Bovendien zou toenemende vrijetijdsbesteding zorgen voor een moordende concurrentie tussen culturele instellingen. Om het hoofd boven water te houden wordt er gekozen voor een commerciële insteek: instellingen ontwikkelen tot *commodities* en zouden daarmee hun traditionele prestige verliezen.

De opkomst van nieuwe media is naar mijn mening eveneens van invloed op de daling in het participatiecijfer van traditionele cultuur. De hoeveelheid informatie die – vooral – via sociale media kan worden opgenomen volstaat volgens de pessimisten: het is overbodig om de culturele activiteit ook daadwerkelijk te bezoeken. Deze online ontwikkeling zou daarnaast ook verantwoordelijk zijn voor de toename van deelnamecijfers omtrent populaire cultuur. Deze cijfers stegen in de afgelopen zestig jaar van 37% naar 115% onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.

Kortom, dalende participatiecijfers in traditionele cultuur en een stijgende

deelname aan populaire cultuur. Betekent dit dat culturele omnivoriteit onder hoogopgeleide jongeren op zijn retour is? Het is onmogelijk een eenduidig antwoord hierop te geven. Ik acht het echter aannemelijk dat de samenstelling van culturele voorkeuren door de jaren heen onder hoogopgeleide jongeren is verschoven. Culturele omnivoriteit is naar mijn mening in theorie pas uitgestorven als de hoogopgeleide jongeren enkel nog populaire cultuurvormen consumeren en culturele uitingen zoals klassieke concerten volledig links laten liggen. Tot nu laten de cijfers een significante daling zien ten opzichte van voorgaande generaties. In het verlengde van het betoog van Van den Broek – dat deze daling in de toekomst verder doorzet – kan er naar mijn mening wel degelijk worden aangenomen dat culturele omnivoriteit op zijn retour is. Het culturele gedrag onder hoogopgeleide jongeren lijkt steeds meer op een eenzijdig consumptiepatroon van populaire cultuur. Anders geformuleerd: de allesvretende cultuurmens is naar mijn mening niet in één keer hard gevallen, maar roetsjt door de jaren heen wel steeds verder weg uit de Nederlandse samenleving.

Ik acht het van groot belang om in de toekomst culturele belangstelling onder de Nederlandse bevolking in kaart te blijven brengen – zoals in de rapporten van het SCP. Mocht de ontwikkeling van het eenzijdige populaire consumptiepatroon onder hoogopgeleide jongeren daadwerkelijk doorzetten, zou naar mijn mening de visie van het Nederlandse cultuurbeleid nogmaals herzien moeten worden. Ik vind traditionele cultuurvormen van groot belang: niet alleen voor de diversiteit in het culturele aanbod, maar ook voor het behoud van de Nederlandse cultuurtraditie in de toekomst. Naar mijn mening is het dan ook belangrijk om jongeren – misschien nog wel meer dan nu - te stimuleren om te participeren in traditionele cultuurvormen. Het is voor de hand liggend dat de ouders hier een groot aandeel in hebben. Daarnaast draagt naar mijn mening zowel het onderwijs als de overheid een deel van deze verantwoordelijkheid. En natuurlijk, niet in de laatste plaats, de jongeren zelf.

Bibliografie

Beckers, T. en Poel, H. van der Poel. *Vrije tijd tussen vorming en vermaak: een inleiding tot de studie van de vrije tijd.*

Leiden: Stenfert Kroese, 1992. 20 - 25.

Bina, V. "Een blik over de grens." In: Jaarboek actieve cultuurparticipatie.

Utrecht: Fonds voor cultuurparticipatie, 2010. 152 - 163.

Broek, A. van den *Kunstminnend Nederland: Interesse en bezoek, drempels en ervaringen.*

SCP Rapport. Het culturele draagvlak, deel 12.

Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2013. 35 -42, 119 - 137.

Broek, A. van den, Haan, J. de & Huysmans, F. *Cultuurbewonderaars en beoefenaars.*

Trends in cultuurparticipatie en mediagebruik.

Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2009. 120.

Bryson, B. "Anything but heavy metal: Symbolic exclusion and musical dislikes."

New York: American Sociological Review 61, 1996. 184.

Damen, M. *Cultuurdeelname en CKV: studies naar effecten van kunsteducatie op de cultuurdeelname van leerlingen tijdens en na het voortgezet onderwijs.*

Utrecht: Universiteit Utrecht, 2010. 20.

Franke, H. "Een verplattingsoffensief."

Amsterdam: NRC Handelsblad, 14 april, 2000.

Ganzeboom, H. "Onderwijsexpansie en onderwijskansen." In: H.B.G. Ganzeboom en W.C.

Ultee (red.) *De sociale segmentatie van Nederland in 2015.*

Den Haag: SDU Uitgevers, 1996. 171 - 205.

Haan, J. de & Knulst, W.P. *Het bereik van de kunsten: een onderzoek naar de*

veranderingen in belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst sinds de jaren zeventig. SCP Rapport 166.

Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2000. 28 – 44, 99, 203.

Janssen, S. "Het soortelijk gewicht van kunst in een open samenleving. De classificatie van cultuuruitingen in Nederland en andere landen na 1950." In: VICI-project *Cultural Classification Systems in Transition. The social valuation of cultural goods in France, Germany, the Netherlands and the United States 1955 – 2005*.

Rotterdam: Erasmus Universiteit, 2005. 6 - 30.

Knulst, W. *Van vaudeville tot video. Een empirisch-theoretische studie naar verschuivingen in het uitgaan en gebruik van media sinds de jaren vijftig*.

Rijswijk: Sociaal Cultureel Planbureau, 1989. 137 - 139.

Knulst, W. *Waarom blijft het cultureel rendement van een stijgend opleidingsniveau achter bij de verwachtingen?* In: P. Dekker en M. Konings-van der Snoek (red.), *Sociale en culturele kennis*.

Rijswijk: Sociaal Cultureel Planbureau, 1992. 131.

Lahire, B. *La culturele des individus: Dissonances culturelles et distinctions de soi*.

Paris: Editions la decouverte, 2004. 31 – 35.

Peterson, R.A. "The rise and fall of highbrow snobbery as status marker."

Poetics 25:3, 1997. 75 - 92.

Peterson, R.A. en Kern R. "Changing highbrow taste: From snob to omnivore."

American Sociological Review 61, 1996. 900 - 907.

Peterson, R.A. en Simkus, A. *How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups*. In: Lamont, M. & Fournier, M. *Cultivating Differences-Symbolic boundaries and the making of inequality*.

Chicago: The University of Chicago Press, 1992. 169.

Regeling Cultuurprojecten (RCP). "Aanvullend voorzieningengebruik onderzoek (AVO), 1995 - 2007."

Rijswijk: Sociaal Cultureel Planbureau, 2009.

Scheck, W., Groof, J. de, Penneman, H. "Cultuurparticipatie."

Leuven: Garant, 2001. 223.

SCP. *De virtuele kunstkar: cultuurdeelname via oude en nieuwe media.*

Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2012. 10 – 12, 48, 67.

SCP. *Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Nederland in Europa.*

Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2000. 200.

Vos, I. *Cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen.*

Vlaanderen: CultuurNet Vlaanderen, 2003. 9.

Warde, A., Eijck, K. van & Ollivier, M. *Models of Omnivorous Cultural Consumption: New Directions in Research.*"

Poetics 36:2, 2008. 148 – 165.